

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-73>

УДК 336.226.44

ЕКОЛОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ECOLOGICAL TRENDS OF THE FISCAL POLICY OF UKRAINE AND THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Марченко Людмила Іванівна

здобувачка,

Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4783-9919>

Marchenko Lyudmyla

West Ukrainian National University

У статті досліджено європейські пріоритети екологічного оподаткування у фінансовій політиці держави. Висвітлено сутнісні та нормативні детермінанти адміністрування екологічного податку в українській фінансовій практиці. Наведено класифікаційні групи залежно від об'єкту екологічного оподаткування у країнах Європейського Союзу. Виявлено, що податки на забруднення виконують в першу чергу регулюючу функцію, а також соціальну та фінансову. Систематизовано основні форми використання податкових інструментів в екологічних цілях. Констатовано, що пріоритетна роль державної фінансової та соціально-екологічної політики відноситься до механізмів накопичення та розподілу податкових надходжень. Незважаючи на своє базове регулятивне призначення, екологічний податок слугує перспективним джерелом мобілізації надходжень до бюджету у більшості країн Європейського Союзу. Акцентовано на незначних показниках частки екологічного податку у податкових надходженнях Зведеного бюджету України. Внаслідок візуалізації екологічної кривої та моніторингу тенденцій оподаткування енергії, ресурсів, транспорту та джерел забруднення природного середовища в Європейському Союзі було сформовано орієнтири удосконалення екологічного оподаткування у прагматизмі здійснення фінансової політики України.

Ключові слова: фінансова політика, податкова система, податки на забруднення, екологічний податок, природне середовище, екологізація економіки.

In modern conditions of the development of economic, social and environmental processes under the influence of factors of military threats, fiscal policy in Ukraine should be stabilized and its regulatory potential in the environmental sphere should be improved. That is why the environmental taxation system in Ukraine, which is adequate to European priorities, should perform a strategic, regulatory function with all possible fiscal and social consequences. The article examines the European priorities of environmental taxation in the fiscal policy of the state. The essential and legal determinants of environmental tax administration in Ukrainian fiscal practice are highlighted. Classification groups are given depending on the object of environmental taxation in the countries of the European Union. It was found that pollution taxes primarily perform a regulatory function, as well as a social and fiscal one. The main forms of using tax instruments for environmental purposes in the countries of the European continent are systematized. It was established that the priority role of the state fiscal and social-ecological policy belongs to the mechanisms of accumulation and distribution of tax revenues. Despite its basic regulatory purpose, the environmental tax is a promising source of revenue for the budget in most countries of the European Union. An analysis of the dynamics of environmental tax accumulation was carried out and insignificant parameters of its share in tax revenues of the Consolidated Budget of Ukraine were revealed. Such a concept may be related to the dominance of the regulatory function over the fiscal function in the Ukrainian and European fiscal practice of environmental tax administration. As a result of the visualization of the ecological curve and the monitoring of trends in the taxation of energy, resources, transport and sources of pollution of the natural environment in the European Union, guidelines for the improvement of environmental taxation in the pragmatism of the implementation of the fiscal policy of Ukraine were formed.

Keywords: fiscal policy, tax system, pollution taxes, environmental tax, natural environment, greening of the economy.

Постановка проблеми. В сучасних умовах спостерігаються випадки погіршення екологічних параметрів навколишнього природного середовища, що спонукає більшість урядів країн Європейського Союзу до формування та реалізації ефективних підходів в контексті споживання наявних ресурсів, надаючи перевагу тим, які мають здатність частіше оновлюватися (захищаючи тим самим невідновні ресурси). Соціальні, економічні, екологічні, інвестиційні та інноваційні аспекти інтегровані та сконцентровані на фіскальному механізмі для цілей сталого розвитку. Такий підхід вимагає адекватної концепції системи оподаткування, в цьому ракурсі дієвою виступає імплементація екологічних податків, що є перспективним напрямом поліпшення державних фінансів без шкоди соціально-економічному розвитку.

Євроінтеграційні вектори розвитку України, що посилюються в умовах воєнного стану та в період отримання статусу кандидата на вступ до ЄС відкривають стратегічні перспективи співробітництва в екологічній сфері, економічного розвитку, фіскального партнерства, соціального та інтелектуального прогресу. Одним із напрямів розбудови цих відносин є удосконалення державної екологічної політики і методів державного регулювання охорони довкілля, зокрема екологічного оподаткування.

Таким чином, сучасна, адекватна європейським стандартам система екологічного оподаткування в Україні повинна виконувати пріоритетну регулюючу функцію з усіма ймовірними фіскальними наслідками. Соціально-екологічний розвиток України залежить від інструментів фіскального регулювання, серед яких екологічний податок виконує фундаментальну роль. Тому сучасні концепти екологічного оподаткування в Україні мають бути доскональними та обов'язково враховувати пріоритети Європейського Союзу, що виступає об'єктом даного наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки в сфері моніторингу екологічних проблем та фіскальних механізмів їх мінімізації актуалізувалися останнім часом. Зокрема, вагомий внесок у вирішення зазначеної проблематики зробили низка зарубіжних та українських вчених, фахівців, громадських діячів та активістів-практиків. Зазначимо, що загальні особливості впливу оподаткування на забруднення навколишнього середовища у Європейському Союзі висвітлені у працях Т. Волковець [5], А. Воронцової [3], Ю. Демків

[3], С. Козьменко [5], М. Мартишко [3], Т. Мацієвич [1], Я. Якуша [4], прагматичні особливості адміністрування екологічного податку до бюджету в українській системі досліджено в наукових доробках О. Веклич [11], В. Мандрик [6], У. Новак [6] та нормативно-інформаційних джерелах [2; 7], тенденції збереження природних ресурсів та довкілля через фіскальний інструментарій відображені в дослідженнях Дж. Гроссмана [8], А. Кругера [8], Е. Магнані [9], О. Длугопольського [10] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Екологічне оподаткування виступає одним із базових інструментів сучасної фіскальної політики та концепції безпечного довкілля держави, що носить соціально-економічний характер та комплексно застосовується в міжнародній практиці. Такий контекст набуває вагомого значення, враховуючи той факт, що в Україні державні витрати на охорону навколишнього природного середовища становлять лише 0,2% від ВВП, в той же час, в країнах Європейського Союзу цей показник коливається з 1,6% до 4,7% від ВВП. Така ситуація фактично унеможлиблює фінансування всіх напрямків екологічної сфери відповідно до задекларованих умов парадигми сталого розвитку, це потребує дослідження адекватного зарубіжного досвіду щодо особливостей екологічного оподаткування.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в моніторингу екологічних аспектів фіскальної політики в країнах Європейського союзу та обґрунтуванні на цій основі напрямків ефективної розбудови екологічного оподаткування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Європейському Союзі (ЄС) податки належать до екологічних у тому випадку, якщо база оподаткування є фізичною одиницею виміру або умовною одиницею того, що чинить достовірно встановлений негативний вплив на довкілля. В ЄС функціонує диференційований підхід у політиці застосування інструментів екологічного оподаткування. У різних країнах їх називають по-різному: платежами, зборами, платою, податками, але все це лише різні назви одного фіскально-економічного інструменту.

У податковій системі України податкові інструменти екологічного регулювання тільки проходять стадію становлення і потребують симбіозу точкового та комплексного удосконалення. Концептуальною основою екологізації податкових систем є ідея подвійного виграшу,

відповідно до якої економічне стимулювання охорони довкілля і ресурсозбереження шляхом імплементації екологічних податків (зборів) повинне одночасно супроводжуватися пропорційним зниженням податкового навантаження на інші об'єкти оподаткування, наприклад, дохідна сфера [1, с. 73].

Наразі в Україні нормативною основою у сфері екологічного оподаткування виступає Податковий кодекс України [2], згідно з положеннями даного правового акту, екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів.

Платниками екологічного податку в національній практиці виступають суб'єкти господарювання, юридичні особи, що не здійснюють підприємницьку діяльність, бюджетні установи, громадські та інші формування, установи та організації, постійні представництва нерезидентів, в тому числі ті, які виконують агентські функції з приводу таких нерезидентів або їх засновників, під час здійснення діяльності яких на території України, а також в масштабах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони здійснюються:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок функціонування стаціонарних джерел забруднення;
- скиди забруднюючих речовин цілеорієнтовано у водні об'єкти;
- розміщення відходів (крім розташування окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розташовані на власних територіях суб'єктів підприємництва;
- утворення радіоактивних відходів;
- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками у термін, який перевищено згідно з особливими ліцензійними умовами.

Тим не менше, для цілей оподаткування екологічним податком у європейському нормативному полі використовуються диференційовані об'єкти. Зокрема, слід зазначити про використання чотирьох основних класифікаційних груп за об'єктом екологічного оподаткування:

- податки на енергію (включають податки на енергію та енергетичні ресурси як для транспортних цілей, так і для побутових потреб: на

бензин, дизель, природний газ, електроенергію, вугілля, викиди вуглекислого газу);

- податки на транспорт (включають одноразові чи періодичні податки, що пов'язані з володінням та використанням різних видів транспортних засобів, їх ремонт та обслуговування);

- податки на забруднення (компонуються за рахунок податків на забруднюючі речовини (скиди) у повітря, воду, тверді відходи, шум тощо);

- податки на ресурси (мова йде про податки, пов'язані з видобутком або використанням природних ресурсів, таких як водні, лісові тощо) [3, с. 173].

Податки на енергію та транспорт виконують в основному регулюючу функцію, що проявляється у встановленні та моніторингу рівня податкового навантаження, а також стимулюючу – на зміну поведінки суб'єктів господарювання (зменшення енергоспоживання, інноватизація транспортних засобів з менш шкідливими впливами на навколишнє середовище тощо). Податки на забруднення та ресурси сконцентровані, здебільшого, на виконання стимулюючої функції – до зміни рівня забруднення навколишнього природного середовища шляхом реорганізації процесів виробництва та споживання, а також мінімізації випадків використання природних ресурсів. Цілком закономірно, що всі групи податків виконують фіскальну функцію, обсяг якої залежить від ставки та інших елементів екологічного оподаткування.

Логічним вбачаємо звернути увагу на основні (популярнізовані) форми використання податкових інструментів в екологічних цілях, зокрема мова йде про наступні:

- цивільний екологічний податок із платоспроможних громадян країни на подолання (мінімізацію) впливу негативних наслідків на екологію (популярнізується у Франції);

- податок на вирішення глобальних, національних чи регіональних екологічних проблем; особливим прикладом зазначеного платежу є податок на ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи; однак у деяких країнах ЄС існують місцеві податки на охорону конкретних природних об'єктів (лісів, озер, боліт);

- податок на транзит через країну вантажів (в Україні на екологічні цілі передбачена тільки частина зазначеного податку);

- екологічний податок на автомобілі (використовується в більшості країн ЄС, а також у Канаді, Японії тощо);

– екологічний податок на повітряний транспорт, включається в загальні ставки податку за здійснення цього виду діяльності в країні (Канада, США, Данія, Норвегія, Швеція) і за переліт через територію країн (є стандартною опцією міжнародних правил);

– екологічний податок на конкретні групи товарів, а саме: мінеральні добрива (Норвегія, Швеція); пестициди (Данія, Франція, Угорщина, Португалія, Швейцарія та ін.); пластмасова тара, упакування (Данія, Угорщина, Ісландія, Польща); шини (Канада, Данія, Фінляндія, Угорщина, Польща); батарейки-акумулятори (Данія, Швеція, Японія); розчинники (Данія); мастила (Фінляндія, Франція, Норвегія);

– екологічний податок на паливо, диференційований підхід в оподаткуванні, що залежить від наявності шкідливих для природного середовища компонентів: свинцю (у більшості країн); вуглецю (Данія, Фінляндія, Нідерланди, Норвегія), сірки (Бельгія, Данія, Франція, Польща, Швеція), окислів азоту (Чехія, Франція, Польща, Швеція) [4, с. 75].

З іншої сторони важливо констатувати про те, що пріоритетна роль для державної екологічної та податкової політики відноситься механізмам акумулювання та розподілу надходжень, отриманих від сплати податків. У цьому контексті варто звернути увагу на розподіл податкових надходжень від екологічних податків у Норвегії. Надходження від вуглецевих податків, сплачених підприємствами нафтової промисловості, спрямовуються до Глобального урядового пенсійного фонду та використовуються для виплати пенсій, в той же час, решта вуглецевих та енергетичних податків надходять до національного бюджету без цільового спрямування. При цьому запроваджений у 1991 році у Норвегії податок на CO₂, що виділяється під час згоряння твердого палива, не базувався на фіскальній нейтральності, а лише передбачав збільшення надходжень до бюджету [5, с. 14].

Екологічний податок є вагомим джерелом наповнення бюджетів країн Європейського Союзу. Так, у 27 країнах ЄС у 2019 р. екологічні податки становили 2,4% від ВВП. До країн-членів з найбільшою часткою цих податків у ВВП належать Данія (5,7%), Нідерланди (3,9%), Болгарія і Мальта (по 3,5%), а найнижча частка – в Іспанії (1,6%), Литві (1,7%), Румунії (1,8%) і Латвії (1,9%). В Україні екологічний податок на разі не можна ідентифікувати як бюджетоутворюючий, оскільки його надходження становлять приблизно 0,2% ВВП [6, с. 20]. Однак, дослідивши фіскальну

роль екологічного податку у 2017–2021 рр., зазначимо про варіативне зростання його надходжень у 2021 році по відношенню до 2020 року в 1,2 рази (див. рис. 1).

Водночас, слід констатувати про стабільно низький розмір частки екологічного податку у податкових надходженнях Зведеного бюджету України та наявний спадний тренд в аналізованому періоді (в 1,5 рази). Така концепція може бути пов'язана з домінуванням регулятивної функції над фіскальною як в українській, так і в європейській практиці адміністрування екологічного податку.

Стосовно взаємозв'язку економічного розвитку, реалізації пріоритетних інвестиційних проектів, підвищення стандартів життя із якістю навколишнього середовища існує кілька поглядів. Доречно зазначити, що у 1991 році було вперше запропоновано використовувати перевернуту U-подібну криву, яка описує взаємозв'язок між забрудненням навколишнього середовища й економічним зростанням, така крива згодом отримала назву екологічної кривої С. Кузнеца (рис. 1). В її основу закладено уявлення про те, що у міру економічного зростання на ранніх стадіях індустріального розвитку фактично спостерігається деградація навколишнього природного середовища, в часовому лазі, після досягнення певної точки, подальше економічне зростання формує покращення стану довкілля [8]. Для апробації такої гіпотези проводився моніторинг різних видів забруднення, однак, за умов кліматичних змін, особлива увага була приділена саме викидам CO₂, а також SO₂ та CO.

Таким чином в контексті розгляду потенціалу екологічної кривої С. Кузнеца можна виокремити наступні основні тези:

1) зростання економіки зміщує її структуру спочатку від аграрного до індустріального виробництва, продукуючи великий обсяг викидів, а згодом – до постіндустріального інформаційного типу виробництва, розвитку технологій енергоефективності, що сприяє зниженню рівня забруднення;

2) змінюється попит на чисте навколишнє середовище, суспільне благо «чиста екологія» стає затребуваним на певному етапі соціального розвитку (із зростанням доходу збільшуються запити населення на підтримку високої якості екології, саме тому в цьому ракурсі ключову роль відіграє еластичність попиту на чисте довкілля за доходом;

3) зміна в розподілі доходів впливає на зменшення обсягів викидів та економічне

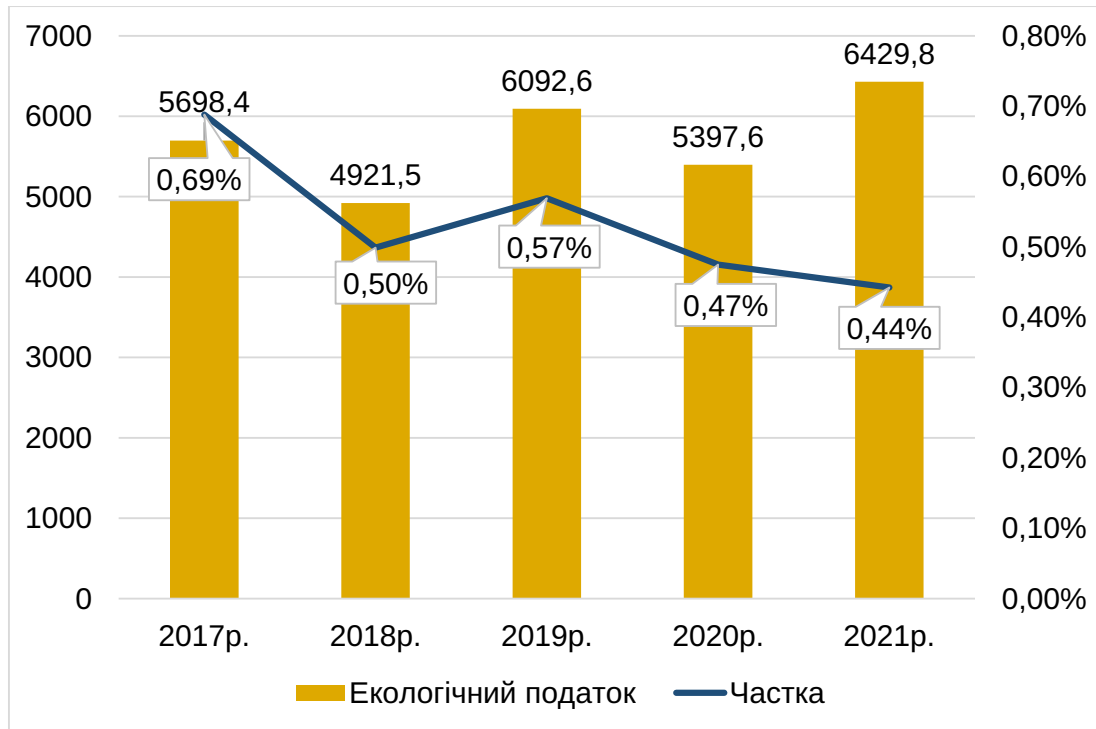

Рис. 1. Динаміка надходжень екологічного податку до бюджету та його частки у податкових надходженнях, млн грн

Джерело: побудовано на основі [7]

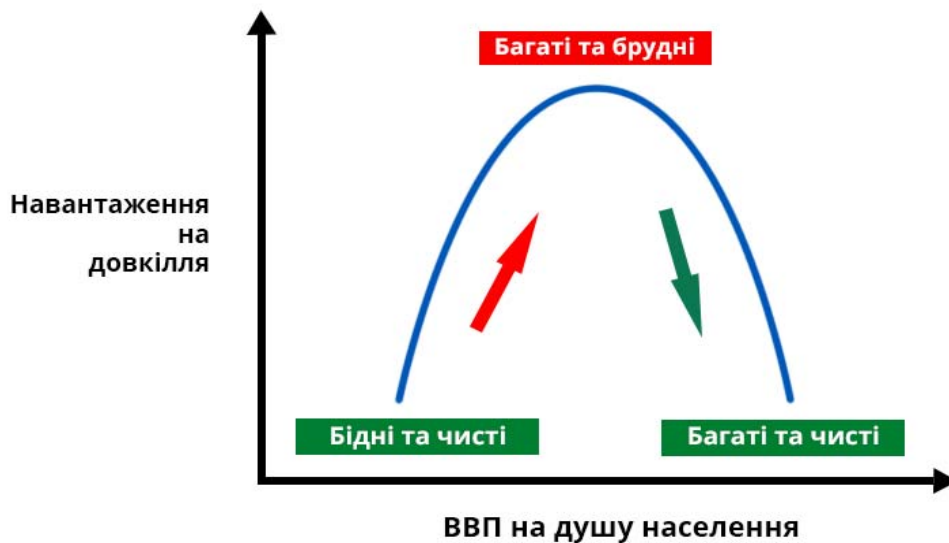

Рис. 2. Візуалізація екологічної кривої С. Кузнеця

Джерело: побудовано на основі [9; 10]

зростання неоднозначно. Так, в деяких ситуаціях випадках зростання майнової нерівності стимулює збільшення викидів і навпаки. Зниження рівня забруднення відбувається швидше, якщо економічне зростання супроводжується згладжуванням нерівності доходів. Особливо загрозливим для довкілля

є нерівність не лише в доходах але й у власності [9].

Податкова парадигма формування якісної нової моделі екологізації національних економік в контексті забезпечення добробуту пов'язана з тим, що сьогодні не спрацьовують актуальні фіскальні та соціальні концепції, а

також з появою кардинально нових викликів: кліматичні зміни, старіння населення, екологічна та продовольча скрута, криза публічних фінансів, нові вимоги до якості та кількості суспільних благ тощо. Усе це вимагає перегляду фундаментальних основ макроекономічного та інституціонального аналізу держав добробуту в контексті екологічного вектору розвитку. Як передбачено Паризькою угодою, для збереження рівня потепління значно нижче 2°C і докладання зусиль для обмеження його до 1,5°C, найефективнішим способом є відмова країн світу від використання вугілля: розвинуті країни мають до 2030 р. поступово відмовитися від цього виду палива, Китай – до 2040 р., а решта країн світу – до середини століття [10, с. 11]. В протилежному випадку буде збільшуватись залежність від дорожчих і негативних для довкілля технологій, які провокуватимуть нові викиди у другій половині XXI ст.

Однак нині більшість країн ЄС стимулюють розвиток енергозберігаючих технологій різними інструментами й механізмами, в т.ч. бюджетно-податковими. Для прикладу, зазначимо про імплементацію в Україні практики ЄС в сфері фіскального стимулювання розвитку галузі електричного транспорту в Україні. Така спрямованість надасть змогу, через включення до ланцюгів доданої вартості світових автовиробників, створити нові робочі місця і збільшити частку автовиробництва і суміжних галузей у ВВП країни, водночас, мінімізуються викиди парникових газів у повітря.

У податковій системі України інструменти екологічного регулювання проходять стадію становлення і відповідно повинні раціоналізуватися через алгоритми внесення змін і доповнень. Компаративний аналіз справляння екологічного податку в Україні та країнах Європейського Союзу дав змогу окреслити певні напрями його удосконалення, а саме: імплементувати практику оподаткування

використання стимуляторів росту та антибіотиків, що використовуються у кормах тварин (акцизний або екологічний податок); запровадити оподаткування продукції та упаковки, в складі якої містяться небезпечні речовини; поступово підвищувати ставку податку за одиницю забруднювальної речовини до європейського рівня; запровадити оподаткування негативного впливу фізичних та біологічних факторів [11]. Також доцільно провести моніторинг діючих та перспективних фіскальних пільг в сфері екологічного оподаткування (в напрямку розмитнення основних засобів, призначених для охорони навколишнього природного середовища, використання підприємствами ресурсо- та енергозберігаючих технологій; прискорена амортизація основних засобів природоохоронного призначення тощо).

Висновки. Резюмуємо, що сучасна концепція екологічного розвитку суспільства потребує інноваційних підходів, і податкова сфера тут не є виключенням. Оскільки податковий інструментарій спроможний виступити регулятором процесів у підприємницькому секторі, що внаслідок свого функціонування може забруднювати навколишнє природне середовище.

Екологічний податок на сьогодні розглядають як важливий чинник екологобалансованого розвитку національної економіки, який мав би забезпечити адекватне еколого-економічним й соціальним реаліям акумулювання фінансових ресурсів для підтримання природоохоронної діяльності держави. З цією метою потрібно зробити відповідні корективи нормативно-правового та інституційного характеру, які дадуть змогу гармонізувати національну екологічну політику з базовими засадами податкового та природоохоронного законодавства держав Європейського Союзу, де екологічні податки слугують джерелом фінансування природоохоронних витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мацієвич Т. О. Особливості екологічного оподаткування: практика країн Європейського Союзу. *Економічний аналіз*. 2014. Том 15. № 2. С. 71–78.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Воронцова А. С., Демків Ю. М., Мартишко М. С. Системно-структурний аналіз екологічного оподаткування країн Європи. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 6. С. 172–179.
4. Якуша Я. В. Проблеми адаптації європейського досвіду екологічного оподаткування до українських умов. *Економіка Криму*. 2011. № 3 (36). С. 73–77.

5. Козьменко С. М., Волковець Т. В. Особливості екологічного оподаткування в зарубіжних країнах. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2012. № 1. С. 11–18.
6. Мандрик В. О., Новак У. П. Екологічний податок в Україні: зарубіжний досвід, сучасні реалії, напрями удосконалення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 20–27.
7. Річні звіти про виконання Зведеного бюджету України за 2017–2021 рр. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.
8. Grossman G. M., Krueger A. B. Environmental impact of a North American free trade agreement. ZNBER Working Paper. 1991. Vol. 3914.
9. Magnani E. The environmental Kuznetz curve, environmental protection policy and income distribution. *Ecological economics*. 2000. Vol. 32. P. 431–443.
10. Длугопольський О. В. Екологічна компонента сталого розвитку: від теорії до імплементації. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 4 (53). С. 7–23.
11. Веклич О. О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 60–74.

REFERENCES:

1. Matsiievych T. O. (2014) Osoblyvosti ekolohichnoho opodatkovannia: praktyka krain Yevropeiskoho Soiuzu [Peculiarities of environmental taxation: the practice of the countries of the European Union]. *Ekonomichnyi analiz*. Vol. 15, no. 2, pp. 71–78.
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 2 hrudnia 2010 r. № 2755-VI [Tax Code of Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Vorontsova A. S., Demkiv Yu. M., Martyshko M. S. (2020) Systemno-strukturnyi analiz ekolohichnoho opodatkovannia krain Yevropy [System-structural analysis of environmental taxation in European countries]. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia*. Vol. 31(70), no. 6, pp. 172–179.
4. Yakusha Ya. V. (2011) Problemy adaptatsii yevropeiskoho dosvidu ekolohichnoho opodatkovannia do ukrain-skykh umov [Problems of adapting the European experience of environmental taxation to Ukrainian conditions]. *Ekonomika Krymu*. Vol. 3 (36), pp. 73–77.
5. Kozmenko S.M., Volkovets T.V. (2012) Osoblyvosti ekolohichnoho opodatkovannia v zarubizhnykh krainakh [Peculiarities of environmental taxation in foreign countries]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Seriia Ekonomika*. Vol. 1, pp. 11–18.
6. Mandryk V. O., Novak U. P. (2016) Ekolohichni podatok v Ukraini: zarubizhnyi dosvid, suchasni realii, napriamy udoskonalennia [Ecological tax in Ukraine: foreign experience, modern realities, directions for improvement]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Vol. 26.6, pp. 20–27.
7. Richni zvity pro vykonannia Zvedenoho biudzhetu Ukrainy za 2017–2021 rr. [Annual reports on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2017–2021]. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/>
8. Grossman G. M., Krueger A. B. (1991) Environmental impact of a North American free trade agreement. ZNBER Working Paper. Vol. 3914.
9. Magnani E. (2000) The environmental Kuznetz curve, environmental protection policy and income distribution. *Ecological economics*. Vol. 32, pp. 431–443.
10. Dluhopolskyi O. V. (2017) Ekolohichna komponenta staloho rozvytku: vid teorii do implementatsii [Ecological component of sustainable development: from theory to implementation]. *Svit finansiv*. Vol. 4 (53), pp. 7–23.
11. Veklych O. O. (2016) Pershi pidsumky finansovo-biudzhethnoi detsentralizatsii ekolohichnoho opodatkovannia [The first results of the financial and budgetary decentralization of environmental taxation]. *Ekonomika Ukrainy*. Vol. 3, pp. 60–74.